

12. Cen, X., Wu, C., Xing, X., Fang, M., Garang, Z. & Wu, Y. (2015). Coupling Intensive Land Use and Landscape Ecological Security for Urban Sustainability: An Integrated Socioeconomic Data and Spatial Metrics Analysis in Hangzhou City. *Sustainability*, 7, 1459–1482 [in English].
13. Yukhnovskiy, V.Yu. & Zibtseva, O.V. (2018). Dynamics of ecological stability of small towns in Kyiv region. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 27(2), 386–398 [in English].
14. Onyshchak, O.V., Korol, O.Yu. & Radchenko O.V. (Ed.). (2009). *Kompleksnyi atlas Kyivskoi oblasti [The complex atlas of the Kiev region]*. Kyiv: DNVF «Kartohrafiia» [in Ukrainian].
15. Yukhnovskiy V. & Zibtseva O. (2019). Eco-service potential of sustainable development of small towns. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 28(4), 795–803 [in English].
16. Strokov, A. & Poleshkina, I. (2016). Economical evaluation of ecosystem services in Tavushskaya oblast' of Armenia. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal, [Online]*. 2, 1, Retrieved from: www.arejournal.com [in English].

Стаття надійшла до редакції журналу 25.01.2020

УДК 338.49:507.043

DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.1.2020.201285>

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

О.І. Дребот, К.О. Бабікова

Інститут агроекології і природокористування НААН

Проаналізовано еколого-економічну оцінку розвитку екологічного туризму на рекреаційних територіях, а також рейтинг регіонів ресурсно-рекреаційних компонентів України. Визначено інтегральну оцінку природних рекреаційно-туристичних ресурсів України за такими природними блоками: кліматичні, рослинні, тваринні. Запропоновано етапи прийняття організаційно-управлінських рішень для забезпечення збалансованого рекреаційно-туристичного природокористування, що сприятиме невиснажливому природокористуванню та розширеному відтворенню ресурсів. У рекреаційно-туристичному господарстві одним з найважливіших завдань є визначення та неухильне дотримання принципу еколого-економічної ефективності, що дає змогу утримувати рекреаційні зони у належному стані та забезпечити рентабельність рекреаційно-туристичного господарства.

Ключові слова: рекреаційні ресурси, рекреаційно-туристичний потенціал, природокористування, інтегральні природні ресурси, територіальна структура, туристична індустрія.

Територія України є складним і різноманітним комплексом географічних, природно-кліматичних, гідрологічних та інших чинників, а також ресурсів тваринного та рослинного світу, унікальність сполучення яких обумовлює формування незвичайного за властивостями рекреаційно-оздоровчого потенціалу багатьох регіонів нашої країни. Значна кількість об'єктів культурної та архітектурної спадщини, музеїв та інших пам'яток, пов'язаних із видатними історичними подіями та особистостями,

визначає високий рівень привабливості національних туристичних маршрутів для пізнавального, розважального та пригодницького проведення дозвілля. У регіонах України сформовано також доволі потужну інфраструктуру гостинності, розміщення та обслуговування вітчизняних і зарубіжних туристів [1].

Проблема раціонального природокористування полягає в забезпеченні всебічного використання, відновлення і збереження природних умов і ресурсів рекреації із урахуванням об'єктивно існуючих потреб. Для її розв'язання потрібно глибоко і всебічно

обґрунтувати наукові і практичні заходи, які сприятимуть планомірно забезпечувати і цілеспрямовано управляти розвитком рекреаційно-туристичного природокористування. Теоретичною основою комплексного вивчення і розв'язання цієї проблеми є системний підхід, який надає змогу проаналізувати і впорядкувати цілі функціонування тих чи інших систем, встановлювати відповідність між метою, можливостями вирішення питань і необхідними для цього ресурсами [2, 3]. В Україні розроблено Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 р., ціллю якої є реалізація еколого-економічних та соціальних функцій туризму, тобто збереження охорони навколишнього природного середовища і культурної спадщини під час туристичної діяльності, збільшення прибутків від туристичної галузі, що забезпечить збалансований розвиток туристично-рекреаційної діяльності.

Метою роботи є розгляд питання щодо еколого-економічної оцінки раціонального користування туристично-рекреаційними територіями, у яких значну роль займає система заходів, спрямованих на раціональне використання природних ресурсів.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для реалізації досягнення поставленої мети використовували такі методи досліджень: монографічний (опрацювання наукових публікацій, нормативних документів, статистичних даних); аналізу та синтезу (обґрунтування, теоретико-методологічний підхід до оцінювання збалансованості розвитку рекреаційних територій в аспекті природокористування); абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків). Інформаційну основу дослідження становлять вітчизняні та міжнародні законодавчі і нормативні акти в сфері рекреації, охорони навколишнього природного середовища, економіки природокористування.

Значний внесок у вирішення питань рекреаційно-туристичного природокористування зробили провідні вітчизня-

ні вчені, зокрема: М. Біль [4], Л.М. Черчик [5], О.С. Шаптала [6]. Однак досі залишається низка невирішених та дискусійних питань щодо адаптації еколого-економічної оцінки рекреаційно-туристичної діяльності в аспекті природокористування.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Рекреаційне природокористування є цілісною системою відносин «людина (суспільство) — довкілля (природа)», які складаються на певному етапі суспільного розвитку в процесі вивчення, освоєння, використання, перетворення, охорони та відтворення природно-ресурсного потенціалу території (акваторії) для задоволення індивідуальних та суспільних рекреаційних потреб [7].

Україна має значний природний рекреаційно-туристичний потенціал, здатний задовольнити різноманітні потреби як вітчизняних, так і іноземних туристів. Насамперед, це компоненти фізико-географічних умов і об'єктів території: кліматичних, земельних, мінерально-сировинних, ландшафтних (рис. 1). Загальна площа природних комплексів, придатних для рекреації і туризму, становить понад 9 млн га, або близько 18% від загальної площі країни.

Зокрема, в країні налічується понад 63 тис. річок, серед яких 9 — великих з площею водозбору понад 50 тис. км². До вод-

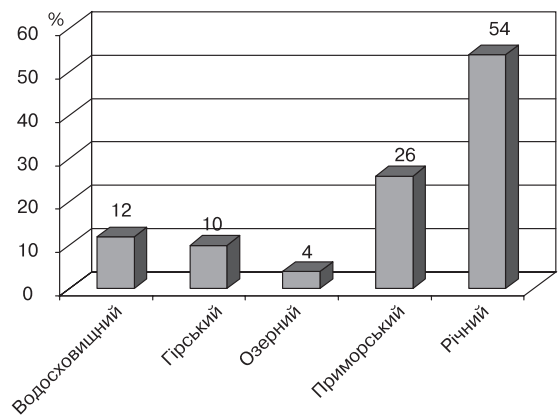

Рис. 1. Структура рекреаційного районування України

них туристичних ресурсів також належать понад 8 тис. озер і лиманів із загальною площею дзеркала 4021,5 км². Крім того, на території України налічується понад 28 тис. ставків і 7 великих каналів загальною протяжністю 1021 км [8]. Щодо антропогенної складової туристичних ресурсів, то загальна кількість визначних пам'яток історії, археології, містобудування і архітектури, монументального мистецтва України становить 2334 об'єкти [9]. Проте, маючи значні природні і культурно-історичні ресурси, Україна не використовує їх належним чином для інтенсифікації розвитку туристичного сектора економіки. За даними фахівців, частка їх використання становить лише 30% [8].

У численних наукових напрацюваннях увагу приділено питанню організації рекреаційно-туристичного природокористування, зокрема у найбільших рекреаційних регіонах: Азово-Чорноморському, Карпатському, Подільському, Поліському, Придніпровському, Слобожанському. Слід зауважити, що на території України лише чотири макрорегіони характеризуються найвищим рекреаційним потенціалом (табл. 1).

Аналіз інтегральної оцінки природних рекреаційно-туристичних ресурсів України свідчить, що шість регіонів країни отримали 4 бали, дещо нижчий показник мають 15 регіонів – 3 бали, найнижчу оцінку отримали Донецька, Полтавська, Тернопільська області (табл. 2, рис. 2).

Таблиця 1

Рекреаційні регіони за структурою макрорегіонів України [10]

Рекреаційні регіони	Гірські	Приморські	Водосховищні	Озерні	Річкові
Азово-Чорноморський	–	10	2	1	13
Карпатський	8	–	–	–	2
Подільський	–	–	–	–	8
Поліський	–	–	–	2	6
Придніпровський	–	–	6	–	8
Слобожанський	–	–	2	–	6
Загалом в Україні	8	10	10	3	43

Таблиця 2

Інтегральна оцінка природних рекреаційно-туристичних ресурсів України [10]

Область	Оцінка ресурсів			Загальна сума балів	Інтегральна оцінка
	кліматичні	рослинні	тваринні		
Вінницька	4	2	4	10	4
Волинська	2	4	3	9	3
Дніпропетровська	5	1	2	8	3
Донецька	4	1	1	6	2
Житомирська	2	4	4	10	4
Закарпатська	3	4	5	12	4
Запорізька	5	1	1	7	3
Івано-Франківська	2	4	5	11	4
Київська	3	3	2	8	3

Область	Оцінка ресурсів			Загальна сума балів	Інтегральна оцінка
	кліматичні	рослинні	тваринні		
Кіровоградська	4	1	2	7	3
Луганська	4	2	2	8	3
Львівська	1	4	4	9	3
Миколаївська	5	1	2	8	3
Одеська	4	1	2	7	3
Полтавська	4	1	1	6	2
Рівненська	2	5	1	8	3
Сумська	3	2	4	9	3
Тернопільська	2	1	3	6	2
Харківська	3	2	5	10	4
Херсонська	5	1	2	8	3
Хмельницька	3	2	3	8	3
Черкаська	4	2	5	11	4
Чернівецька	3	3	2	8	3
Чернігівська	3	3	2	8	3

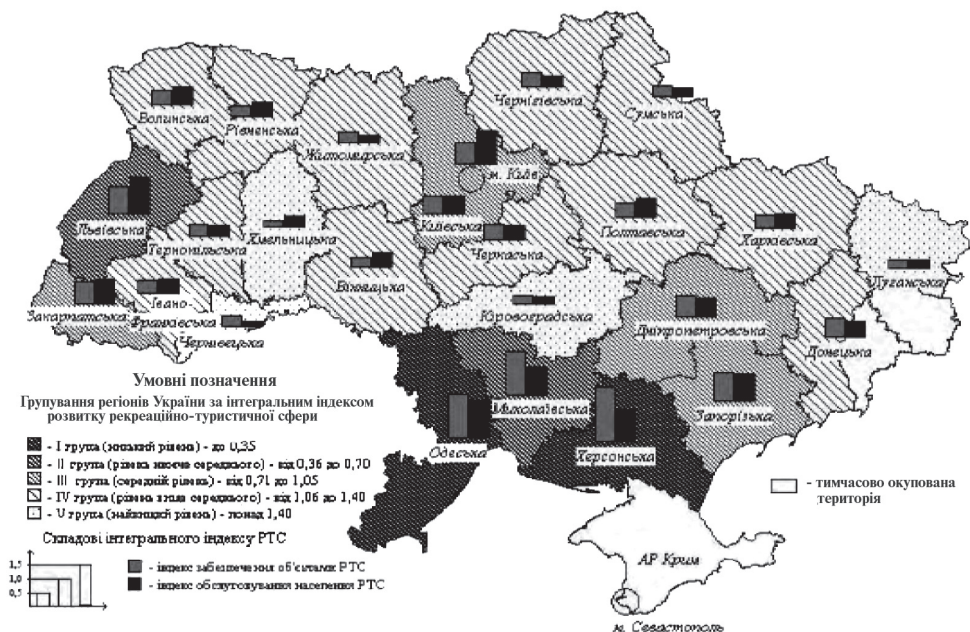

Рис. 2. Групування регіонів України за інтегральним індексом розвитку рекреаційно-туристичної сфери [10]

В аналогічний спосіб встановлювалась бальна оцінка і за іншими видами антропогенних туристичних ресурсів. Загальна оцінка і ресурсно-рекреаційний рейтинг адміністративно-територіальних суб'єктів України надається в розрізі п'яти блоків: природного, природно-антропогенного (національні парки, заповідники, ботанічні сади тощо), суспільно-географічного, інфраструктурного, біосоціального (табл. 3).

За результатами інтегральної оцінки кожен регіон має свою специфіку розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу, що обумовлено політичною та економічною ситуацією, збільшенням цін на закордонний туристичний продукт, а це своєю чергою спричиняє зміни у розвитку рекреаційного туризму, насамперед це стосується Запорізької (Кирилівка і Бердянськ), Херсонської (Залізний Порт і Лазурне), Миколаївської (Коблеве), Одеської областей (Затока). У цих областях збільшився потік туристів, відповідно відбулося перенавантаження та забруднення пляжів, що спричиняє порушення санітарних норм, — все це негативно впливає на екологічний стан вказаних регіонів. У Карпатському регіоні потік туристів збільшується в зимовий період. Гірську рекреацію потрібно здебільшого розвивати на національному та регіональному рівнях, розширювати туристично-рекреаційні послуги, які сприятимуть збільшенню надходжень до місцевих та державних бюджетів, а також зменшенню рівня безробіття. На сьогодні постає основне питання визначення еколого-економічних допустимих норм рекреаційних навантажень на регіони.

Щодо екологічно допустимих норм рекреаційних навантажень, то у світовій практиці рекреаційно-туристичного освоєння територій застосовуються показники науково обґрунтованої максимально можливої кількості осіб, які можуть одночасно перебувати на певній території, не спричиняючи деградації природних екосистем, хоча і спостерігаються відмінності в нормативах навантаження. Подібні нормативи прийнято в США, Польщі, Чехії, Словач-

чині, Угорщині, Румунії, Молдові та інших державах. Ученими Інституту регіональних досліджень під керівництвом В. Кравців [11] розроблено нормативи рекреаційного навантаження на природні комплекси, визначено максимальне рекреаційне навантаження природних комплексів і об'єктів у межах природно-заповідного фонду України тощо. Для забезпечення раціонального природокористування у рекреаційно-туристичному господарстві важливим є дотримання принципу еколого-економічної ефективності. У цьому аспекті рекреаційно-туристичне природокористування відповідає принципу збалансованості розвитку, що сприяє еколого-економічній та соціальній безпеці, а також передбачає розвиток рекреаційно-туристичної діяльності та відновлення і збереження навколишнього природного середовища.

Для ефективного використання економічного потенціалу екосистем слід відзначити їх виняткові ресурси. На нашу думку, саме така господарська діяльність є основною. Притримуватися цього твердження перешкоджає динамічність самої економічної системи. Але запропонований підхід для пошуку рішення базується на принципі виділення пріоритетного виду діяльності. Паралельно з ним існують й інші види діяльності [12].

На нашу думку, потрібно розробити ефективний еколого-економічний механізм з оцінки управління розвитком рекреаційної діяльності і їх використання. До цього доцільно долучити формування системи управління якістю рекреаційних товарів і послуг, які будуть відповідати світовим стандартам. На сьогодні рекреаційна діяльність в Україні та за її межами розвивається доволі швидко. Але існують й еколого-економічні перешкоди збалансованого розвитку рекреаційного природокористування країни, зокрема: скорочення обсягів бюджетного фінансування щодо забезпечення використання, охорони і відтворення природних ресурсів, на які поширюється право загального рекреаційного користування; недостатність інвестицій у рекреаційну галузь; відсутність системи

Рейтинг регіонів ресурсно-рекреаційних компонентів України

Область	Оцінка ресурсів						Рейтинг регіонів
	Природний	Природно-антропогенний	Суспільно-географічний	Інфраструктурний	Біосоціальний	Загальна сума балів	
Вінницька	4	1	5	1	5	16	4
Волинська	4	2	1	1	3	11	2
Дніпропетровська	2	1	4	3	2	12	3
Донецька	1	1	3	5	1	11	2
Житомирська	1	1	4	1	5	12	3
Закарпатська	5	4	1	1	2	13	3
Запорізька	1	3	3	2	1	10	2
Івано-Франківська	4	2	2	1	4	13	3
Київська	1	2	4	3	5	15	4
Кіровоградська	1	1	5	1	2	10	2
Луганська	2	1	2	1	1	7	1
Львівська	4	1	1	2	5	13	3
Миколаївська	2	1	5	2	2	12	3
Одеська	2	1	5	4	5	17	4
Полтавська	1	1	4	1	5	12	3
Рівненська	2	3	2	1	1	9	2
Сумська	3	1	3	1	4	12	3
Тернопільська	3	1	2	1	2	9	2
Харківська	2	1	4	1	3	11	2
Херсонська	2	4	4	2	1	13	3
Хмельницька	3	1	3	1	2	10	2
Черкаська	3	2	4	1	4	14	3
Чернівецька	4	1	3	1	2	11	2
Чернігівська	1	3	3	1	5	13	3

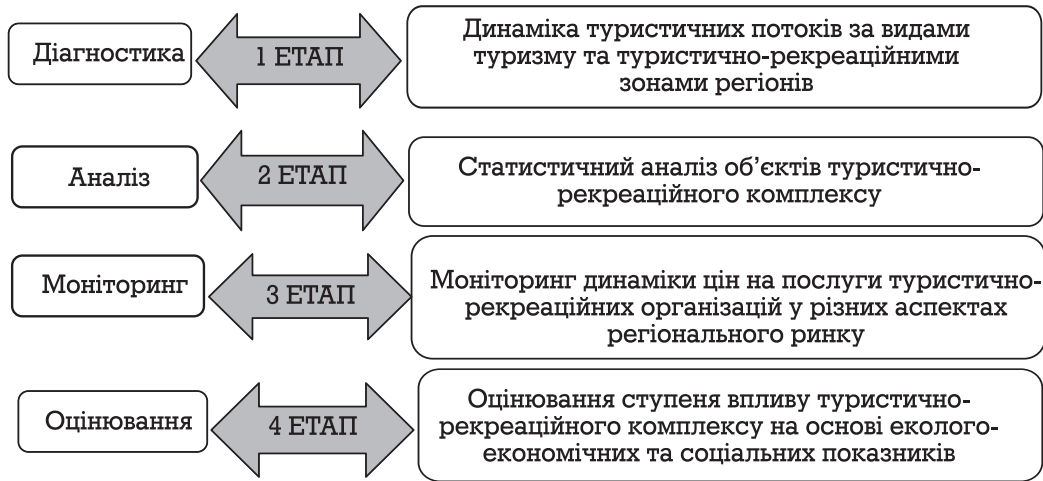

Рис. 3. Етапи прийняття організаційно-управлінських рішень для забезпечення збалансованого рекреаційно-туристичного природокористування

обліку природних рекреаційних ресурсів тощо.

Крім того, еколого-економічна оцінка рекреаційних територій полягає у забезпеченні умов збалансованого природокористування, що охоплюють відтворювальні процеси рекреаційних ресурсів та передбачають пріоритетність інвестиційно-інноваційних рішень у напрямі еколого-економічної безпеки рекреаційних макрорегіонів.

Слід також наголосити, що ключовим у питанні оцінки природокористування є подолання проблеми регіональної ідентичності – формування розуміння населенням потреб регіону [13, 14]. Тобто у ошадливому природокористуванні повинні бути зацікавлені всі соціальні структури регіону, а саме: органи влади всіх рівнів, наукові дослідні інститути, місцеве населення, яке проживає на території та активно залучене до процесу надання сервісних послуг і формування комплексного туристичного продукту [15].

Перспективи подальших досліджень залежать від чітко визначених етапів розвитку щодо оцінки рекреаційно-туристичного природокористування, дотримання яких дасть змогу зменшити негативний

вплив на довкілля і збільшити позитивний, забезпечити не тільки збереження природних ресурсів, але і значний прибуток від їх використання, що буде позитивно впливати на поліпшення екологічної та соціально-економічної ситуації в регіоні; а також необхідності проведення еколого-економічної оцінки рекреаційних територій, що передбачає: діагностику, аналіз, моніторинг рекреаційних систем, оцінювання ступеня впливу туристично-рекреаційного комплексу на основі еколого-економічних та соціальних показників (рис. 3).

ВИСНОВКИ

Україна має значний рекреаційний потенціал, який за умов дієвого еколого-економічного механізму на засадах збалансованого розвитку може стати ефективним аспектом еколого-економічного та соціального розвитку, а також удосконалення конкурентоспроможності на міжнародній арені товарів і послуг тощо.

Ключовим завданням на перспективу є впровадження Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 р., тобто розроблення еколого-економічних важелів розвитку рекреаційно-туристичної діяль-

ності для збереження навколишнього природного середовища, вдосконалення сфер,

послуг, а також оздоровлення громадян у закладах рекреаційного комплексу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Димиденко І.В. Управління розвитком підприємств туристичного бізнесу: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / І.В. Димиденко; Донецьк, нац. ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. — Донецьк, 2015. — 18 с.
2. Гаврильчак Н.И. Рентные отношения в рекреационной деятельности: монография / Н.И. Гаврильчак, О.Н. Зацепило. — СПб: Университет сервиса и экономики, 2012. — 107 с.
3. Луців Н.Г. Принципи екологічної політики для стимулювання ефективного рекреаційного природокористування / Н.Г. Луців // Регіональна економіка. — 2009. — № 3. — С. 152–158.
4. Біль М. Механізм державного управління туристичною галуззю (регіональний аспект): наук. розробка / М. Біль, Г. Третяк, О. Крайник. — К.: НАДУ, 2009. — 40 с.
5. Черчик Л.М. Напрями удосконалення державного управління у сфері рекреаційного природокористування / Л. М. Черчик // Наук.-інформ. вісн. Акад. наук вищої освіти України. — 2012. — № 2(79). — С. 105–112.
6. Шаптала О.С. Автономна Республіка Крим: проблемні питання державного управління сферою рекреаційного обслуговування: монографія / О.С. Шаптала. — Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2003. — 264 с.
7. Любіцева О.О. Потенціал рекреаційний / О.О. Любіцева // Екологічна енциклопедія. — Т. 3. — К., 2008. — С. 129–130.
8. Стеченко Д.М. Передумови і напрями формування туристичного ринку України / Д.М. Стеченко // Туризм: теорія і практика. — 2005. — № 1. — С. 5–11.
9. Смирнова В.В. Туристські ресурси України: навч. посібник / В.В. Смирнова. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. — 190 с.
10. Стратегія сталого розвитку туризму і курортів в Україні (проект) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.vincult.org.ua>
11. Мазур Ф.Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону): навчальний посібник / Ф.Ф. Мазур. — К.: Центр учбової літератури, 2005. — 96 с.
12. Никоноров С.М. Эколого-экономические основы развития рекреационных зон (на примере Чувашской Республики): дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05 / С.М. Никоноров. — М., 2014. — 405 с.
13. Корепапов Г.С. Региональная идентичность: социокультурный и социальноэкономический подходы / Г.С. Корепапов // Известия Уральского государственного университета. — 2009. — № 3(65). — С. 276–284.
14. Любіцева О.О. Теоретичні та прикладні питання рекреаційно-туристичного природокористування в столичному місті / О.О. Любіцева, І.В. Кочеткова // Культура народів Причорномор'я. — 2009. — № 176. — С. 136–138.
15. Антопенко І.Я. Економічна оцінка регіонального рекреаційно-туристичного природокористування / І.Я. Антопенко, І.Л. Мельник // Економіка та держава. — 2018. — № 3. — С. 10–13.

REFERENCES

1. Dymydenko, I.V. (2015). *Upravlinnia rozvytkom pidpriemstv turystychnoho biznesu* [Management of tourism business enterprise development]. Doctor's thesis. Donetsk: DonNUET [in Ukrainian].
2. Havrylchak, N.Y., Zacepilo, O.N. (2012). *Rentnye otnosheniya v rekreatsionnoi deiatelnosti* [Rental relations in recreational activities]. SPb: Universitet servisa i jekonomiki [in Russian].
3. Lutsiv, N.H. (2009). *Pryntsyipy ekolohichnoi polityky dlia stymuliuвання efektyvnoho rekreatsiynoho pryrodokorystuvannya. Rehionalna ekonomika — Regional economy*, 3, 152–158 [in Ukrainian].
4. Bil, M., Tretiak, H., Krainyk, O. (2009). *Mekhanizm derzhavnoho upravlinnia turystychnoiu haluzziu (rehionalnyi aspekt). The mechanism of state management of the tourism industry (regional aspect)*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
5. Cherchyk, L.M. (2012). *Napriamy udoskonaleniya derzhavnoho upravlinnia u sferi rekreatsiynoho pryrodokorystuvannya* [Areas of improvement of public administration in the sphere of recreational nature management]. *Nauk.-inform. visn. Akad. nauk vyshch. osvity Ukrainy — Scientific-inform. hanging Acad. of higher education of Ukraine*, 2(79), 105–112 [in Ukrainian].
6. Shaptala, O.S. (2003). *Avtonomna Respublika Krym: problemni pytannya derzhavnoho upravlinnia sferoiu rekreatsiynoho obsluhovuvannya* [Autonomous Republic of Crimea: Problematic Issues of State Management of the Sphere of Recreational Services]. Odessa: ORIDU NADU [in Ukrainian].
7. Liubitseva, O.O. (2008). *Potentsial rekreatsiyni. Ekolohichna entsyklopediia* [Recreational potential]. (Vol. 3). Kyiv [in Ukrainian].
8. Stechenko, D.M. (2005). *Peredumovy i napriamky formuvannya turystychnoho rynku Ukrainy* [Preconditions and directions of formation of tourist market of Ukraine]. *Turyzm: teoriya i praktyka — Tourism: theory and practice*, 1, 5–11 [in Ukrainian].

9. Smyrnova, V.V. (2009). *Turystski resursy Ukrainy: navch. posibnyk [Tourist resources of Ukraine]*. Luhansk: SNU im. V. Dalia [in Ukrainian].
10. Stratehiiia staloho rozvytku turizmu i kurortiv v Ukraini (proekt) [Sustainable Tourism and Resorts Development Strategy in Ukraine (project)]. (n.d.). www.vincult.org.ua. Retrieved from: <http://www.vincult.org.ua> [in Ukrainian].
11. Mazur, F.F. (2005). *Sotsialno-ekonomichni umovy rozvytku rekreatsiinoi industrii (na prykladi Karpatskoho rehionu): navchalnyi posibnyk [Socio-economic conditions of development of the recreational industry (on the example of the Carpathian region)]*. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
12. Nykonorov, S.M. (2014). *Ekoloho-Ekonomycheskye osnovy razvytyia rekreatsyonnykh zon (na primere Chuvashskoi Respublyky) [Jekologo-jekonomicheskie osnovy razvitija rekreacionnykh zon (na primere Chuvashskoj Respubliki)]*. *Doctor's thesis*. Moskva [in Russian].
13. Korepanov, H.S. (2009). Rehyonalnaia ydentychnost: sotsyokulturnyi y sotsyoekonomycheskyi podkhody [Regional Identity: Sociocultural and Socioeconomic Approaches]. *Yzvestyia Uralskoho hosudarstvennoho unyversyteta – News of the Ural State University*, 3(65), 276–284 [in Russian].
14. Liubitseva, O.O., Kochetkova, I.V. (2009). Teoretychni ta prykladni pytannia rekreatsiino-turystychnoho pryrodokorystuvannia v stolychnomu misti [Theoretical and applied issues of recreational tourism in the capital city]. *Kultura narodov Prychernomorja – Culture of the peoples of the Black Sea*, 176, 136–138 [in Ukrainian].
15. Antonenko, I.Ia., Melnyk, I.L. (2018). Ekonomichna otsinka rehionalnoho rekreatsiino-turystychnoho pryrodokorystuvannia [Economic evaluation of regional recreational and tourism nature management]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 3, 10–13 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 28.01.2020
